

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان :

بررسی فقهی و حقوقی رکن معنوی جرم

استاد راهنما:

دکتر عبدالله امیدی فرد

استاد مشاور:

دکتر سید علی اصغر موسوی رکنی

نگارنده:

اسماعیل آصفی

۱۳۸۷ / ۹ / ۲۲

بهار ۱۳۸۷

۱۰۶۰۶۵

تاریخ: ۸۷/۴/۵

شماره: ۱۲۲.۶

پیوست:

بررسی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه قم

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه آقای: اسماعیل آصفی

رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی

تحت عنوان: بررسی فقهی و حقوقی رکن معنوی جرم

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۵-۴-۸۷ تشکیل گردید.

در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد

۱۸/۲۵ با حروف: هیجده و بیست و پنج صدم

با درجه: عالی بسیار خوب خوب قابل قبول دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سلامت	مرتبه علمی	امضاء
عبد الله امیدی فرد	استاد راهنما	استادیار	
سید علی اصغر موسوی رکنی	استاد مشاور	استادیار	
محسن برهانی	استاد ناظر	مربی	
علی محامد	استاد ناظر	استادیار	
عسگر دیرباز	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی

نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء:

مبانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶

معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیر و تشکر

«الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما كنا لنهتدی لو لا ان هدانا الله»

(اعراف / ۴۳)

سپاس و ستایش شایسته پروردگاری است که چگونه اندیشیدن را به ما آموخت و در عرصه های مختلف زندگی به ویژه تحصیل علم و دانش از الطاف بیکرانیش بر خوردارمان کرد .

از اساتید بزرگوار ، مسئولین کتابخانه ها و موسسات مختلف که مرا در تدوین این مجموعه یاری دادند تقدیر و تشکر می نمایم .

به ویژه از استاد گران قدر جناب آقای «دکتر امیدی فرد» که با راهنمایی های ارزشمند و دقیق خود در این مسیر نگارنده را در تحقیق و تالیف این مجموعه یاری دادند کمال تشکر دارم و امیدوارم که در مراحل بعدی فراگیری علم و دانش نیز بتوانم از راهنمایی های ایشان بهره مند گردم .

هم چنین از استاد بزرگوار و محترم «دکتر موسوی رکنی» که نقش استاد مشاور را در تدوین این مجموعه ایفا نمودند و با کمال لطف و تواضع مرا ارشاد فرمودند ، سپاسگذارم . توفیق همگان را از درگاه ایزد منان مسالت دارم .

تقدیم به مادر مهربان و روح پدر بزرگوارم؛

که کامم را با نام خدا و حب ائمه هدی علیهم السلام برداشتند و با نهایت رنج و مهربانی ، امکان تحصیل را برایم فراهم نمودند .
و سپاس و قدردانی از اساتید بزرگوارم که با راهنمودهای سازنده خویش بهترین زمینه ساز در گردآوری مجموعه حاضر بوده اند .

چکیده :

برای تحقق هر پدیده جنایی، وجود سه عنصر ضرورت دارد: الف عنصر قانونی؛ ب) عنصر مادی؛ ج) عنصر معنوی؛ که در این پژوهش تنها رکن معنوی جرایم بررسی شده است. آنچه در این تحقیق مورد کاوش قرار گرفته عبارت از این است که در ابتدا وجود یک حالت ذهنی قابل سرزنش به همراه اراده شخص که به مرحله ظهور رسیده باشد، برای ارتکاب نایدها و ترک بایدهای معین شده از سوی قانونگذار و هم چنین قصد مجرمانه و یا یک خطای جزایی، جایگزین مهم ترین عوامل در تشکیل و تحقق عنصر روانی جرایم عمدی و غیرعمدی می باشند.

به عبارت دیگر وقتی که مرتکب جرم علاوه بر خواست انجام فعل، خواست تحصیل نتیجه مجرمانه را هم داشته باشد در این صورت اصطلاحاً دارای « قصد مجرمانه » یا « سوء نیت » بوده و مرتکب جرم عمدی شده است. لذا سوء نیت را می توان همان تمایل و توجه آگاهانه مجرم به ارتکاب عمل مجرمانه برای حصول نتیجه حاصل از آن و داشتن انگیزه پیش بینی شده در قانون نسبت به پاره ای از جرایم دانست. از طرفی اعمال مجرمانه ای که بدون در نظر گرفتن قصد نتیجه انجام می پذیرند، تنها وقتی می توانند منشاء مسئولیت کیفری واقع شوند که انسان در ارتکاب آنها رعایت احتیاط و مقررات و نظامات دولتی را ننموده باشد و در نتیجه همین بی احتیاطی و بی مبالاتی نتایج مجرمانه ولو ناخواسته از اعمال وی حاصل گردد. این حالات مذکور را خطای جزایی و این قبیل

جرایم که مرتکب بدون قصد مجرمانه ولی در اثر خطای کیفری بوجود می آورد را جرائم غیر عمدی می گویند.

هر گاه قانونگذار در بیان رکن روانی از جهت عمد یا غیر عمد بودن ساکت بود، مفهوم سکوت وی غیر عمدی بودن جرایم است دلیل این امر را می توان آمره و تحریمی بودن موضوع مواد قانون جزا دانست چه این که فلسفه وضع قوانین و وجه تمایز حقوق جزا با علمی چون اخلاق و حقوق مدنی در همین تشریح بایدها و نبایدهای متضمن اراده و اختیار افراد جامعه است و فرض بر این است که شارع حکیم هیچ گاه اعمال غیر ارادی افراد را بدون دلیل موجه جرم انگاری نکرده و مشمول عناوین مجرمانه نمی داند.

بررسی مصادیق خطا در قانون مجازات اسلامی و شرایط کلی تحقق جرایم غیر عمدی و سایر مطالب مرتبط؛ چون بررسی علل رافعه جرم؛ از جمله موضوعاتی هستند که در طول این پژوهش به تفصیل بیان شده و تبیین گردیده اند.

کلید واژه: رکن معنوی، جرم، سوء نیت، قصد مجرمانه، خطای جزایی.

فهرست اعلام و اختصارات

- ق.م.ا قانون مجازات اسلامی
- ق.ا.ا.ک قانون آیین دادرسی
- دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸
- ق.ا قانون اساسی
- ق.م قانون مدنی
- ق.ت قانون تجارت
- آ.د.ک آیین دادرسی کیفری
- ر.ک رجوع کنید به ...
- ش شماره
- س سال
- چ چاپ
- ج جلد
- ص صفحه
- صص صفحات

فهرست مطالب

- ۱- بیان مساله ----- ۱
- ۲- سوالات اصلی و سوالات فرعی ----- ۱
- ۳- فرضیه رساله ----- ۲
- ۴- اهمیت موضوع ----- ۲
- ۵- سازمان دهی پژوهش ----- ۳
- ۶- پیشینه تحقیق ----- ۴
- ۷- روش تحقیق ----- ۴
- مقدمه ----- ۶
- بخش اول - کلیات ----- ۱۰
- فصل اول - پدیده جنایی ----- ۱۱
- مبحث اول - تعریف لغوی جرم ----- ۱۳
- مبحث دوم - تعریف اصطلاحی جرم ----- ۱۴
- گفتار اول - تعریف فقهی ----- ۱۴
- گفتار دوم - تعریف حقوقی ----- ۱۶
- گفتار سوم - تعریف قانونی ----- ۱۷
- گفتار چهارم - تعریف جامعه شناختی ----- ۱۸
- گفتار پنجم - تعریف جرم شناختی ----- ۱۹
- فصل دوم - عدالت جزایی ----- ۲۰
- مبحث اول - مبانی عدالت جزایی در اسلام ----- ۲۰
- گفتار اول - حاکمیت اراده الهی به عنوان یک ضابطه عقلی ----- ۲۱
- گفتار دوم - ابتناء بر سیاست های جنایی ----- ۲۲
- مبحث دوم - اصول حقوق جزای عمومی اسلامی ----- ۲۳
- گفتار اول - اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها ----- ۲۴
- گفتار دوم - شخصی بودن مسولیت ----- ۲۵

- گفتار سوم - عناصر سازنده جزایی و عوامل رافعه آن ----- ۲۶
- گفتار چهارم - عوامل موجهه جرم یا اسباب اباجه معاصی ----- ۲۶
- گفتار پنجم - تاثیر عنصر معنوی در مسئولیت مرتکب ----- ۲۶
- گفتار ششم - امکان فردی کردن مجازات ها در جرایم قابل تغزیر ----- ۲۷
- فصل سوم - عناصر مشترک تشکیل دهنده جرم ----- ۲۸
- مبحث اول - عنصر قانونی ----- ۲۸
- مبحث دوم - عنصر مادی ----- ۳۱
- مبحث سوم - عنصر روانی ----- ۳۵
- بخش دوم - بررسی رکن معنوی در جرایم عمدی ----- ۳۶
- فصل اول - اراده ارتکاب جرم ----- ۳۷
- مبحث اول - انگیزه ----- ۳۷
- گفتار اول - تعریف انگیزه ----- ۳۷
- گفتار دوم - ماهیت انگیزه ----- ۳۹
- گفتار سوم - جایگاه انگیزه ----- ۴۲
- الف) انگیزه در فقه جزایی ----- ۴۲
- ب) انگیزه در حقوق ----- ۴۳
- ۱) حقوق جزا و جرم شناسی ----- ۴۳
- ۲) حقوق مدنی ----- ۴۴
- گفتار چهارم - عوامل موثر در انگیزه ----- ۴۴
- گفتار پنجم - شمول تاثیر گذاری انگیزه ----- ۴۵
- الف) نقش انگیزه در تحقق جرم ----- ۴۵
- ب) نقش انگیزه در اعمال مجازات ----- ۴۶
- مبحث دوم - اراده ----- ۴۶
- گفتار اول - تعریف اراده ----- ۴۷
- الف) واژ شناسی اراده ----- ۴۷
- تعریف لغوی ----- ۴۸

- تعریف اصطلاحی ----- ۴۸
- ب) جبر و اختیار ----- ۴۹
- ج) اعمال غیر ارادی ----- ۵۰
- ۱) عکس العمل های طبیعی انسان ----- ۵۰
- ۲) اجبار مادی یا معنوی ----- ۵۰
- ۳) خواب و بیهوشی ----- ۵۲
- ۴) هیپنوتیزم ----- ۵۲
- گفتار دوم - تحلیل روانی اراده ----- ۵۴
- الف) ادراک و تصور ----- ۵۴
- ب) سنجش یا تصدیق ----- ۵۴
- ج) تصمیم و رضا ----- ۵۴
- د) اجرا یا طلب ----- ۵۵
- گفتار سوم - شمول اراده در مسئولیت جزایی اشخاص ----- ۵۶
- گفتار چهارم - بررسی تطبیقی جایگاه اراده در مسئولیت جزایی ----- ۵۹
- گفتار پنجم - شمول تاثیر انگیزه بر اراده ----- ۶۱
- فصل دوم - سوء نیت یا قصد مجرمانه ----- ۶۲
- مبحث اول - تعاریف ، مفاهیم ----- ۶۲
- گفتار اول - مفهوم سوء نیت ----- ۶۲
- الف - تعریف سوء نیت ----- ۶۳
- ب) اقسام سوء نیت ----- ۶۵
- ۱) سوء نیت جازم و احتمالی ----- ۶۵
- ۲) سوء نیت ساده و باسبق تصمیم ----- ۶۶
- ۳) سوء نیت معین و نامعین ----- ۶۶
- ۴) سوء نیت عام و خاص ----- ۶۷
- ج) اثبات سوء نیت ----- ۶۷
- گفتار دوم - شرایط تحقیق قصد مجرمانه ----- ۶۸

- الف) مقدمات تشکیل ----- ۶۸
- ب) اراده ارتکاب جرم ----- ۷۰
- ج) خواستن نتایج مجرمانه حاصل از عمل ----- ۷۰
- د) معرفت و آگاهی ----- ۷۱
- ۱) اشتباه حکمی ----- ۷۱
- ۲) اشتباه موضوعی ----- ۷۲
- گفتار سوم - سوء نیت و انگیزه ----- ۷۶
- گفتار چهارم - سوء نیت در جرایم مطلق و مقید ----- ۷۸
- گفتار پنجم - پهنای استناد به سوء نیت در شاکله جرایم عمدی ----- ۷۹
- بخش سوم - بررسی رکن معنوی در جرایم غیر عمدی ----- ۸۱
- فصل اول - خطای جزایی ----- ۸۲
- مبحث اول - تبیین خطای جزایی ----- ۸۳
- گفتار اول - فلسفه تعیین مجازات برای جرایم غیر عمدی ----- ۸۳
- گفتار دوم - مفهوم تقصیر یا خطای جزایی ----- ۸۶
- گفتار سوم - وجوه تمایز تقصیر در حقوق کیفری و مدنی ----- ۸۸
- گفتار چهارم - علل تمایز تقصیر در حقوق مدنی و کیفری ----- ۹۱
- گفتار پنجم - مبنای تشخیص خطای جزایی از سوء نیت ----- ۹۳
- مبحث دوم - شرایط تحقق خطای جزایی ----- ۹۴
- گفتار اول - وقوع رفتار نادرست زیان بار ----- ۹۴
- گفتار دوم - توجه به جنبه عینی و خارجی بودن رفتار نادرست ----- ۹۷
- گفتار سوم - رابطه سببیت ----- ۹۷
- مبحث سوم - مصادیق خطا در قانون مجازات اسلامی ----- ۹۸
- گفتار اول - حل تعارض قوانین ----- ۹۹
- گفتار دوم - حصری یا تمثیلی بودن مصادیق خطا ----- ۱۰۱
- گفتار سوم - انواع خطاهای مصرح در قانون ----- ۱۰۴
- الف - بی احتیاطی ----- ۱۰۴

- ب- بی مبالاتی ----- ۱۰۷
- ج- عدم مهارت ----- ۱۰۹
- د- عدم رعایت نظامات دولتی ----- ۱۱۰
- گفتار چهارم - عنصر خطا در جرایم با مسئولیت مطلق ----- ۱۱۲
- فصل دوم - شرایط تحقق جرایم غیر عمدی ----- ۱۱۴
- مبحث اول - وجود خطای منشاء ضرر و زیان ----- ۱۱۵
- مبحث دوم - تحقق بزه انتسابی ----- ۱۱۸
- مبحث سوم - وجود رابطه سببیت ----- ۱۱۹
- گفتار اول - انواع اسناد در تحقق مسئولیت کیفری ----- ۱۲۰
- گفتار دوم - احراز رابطه سببیت ما بین خطا و نتیجه حاصله ----- ۱۲۲
- الف) دکترین های حقوقی ----- ۱۲۳
- ب) آراء فقهی اسلامی ----- ۱۲۷
- ۱) ضمان سبب مقدم در تاثیر ----- ۱۲۷
- ۲) ضمان سبب موخر در وجود ----- ۱۳۰
- ۳) ضمان اشتراکی هر دو سبب ----- ۱۳۱
- ۴) ضمان سبب اقوی ----- ۱۳۲
- بخش چهارم - تطبیق و مقارنه عناصر و موانع رکن معنوی ----- ۱۳۳
- فصل اول - تطبیق در عناصر و موانع رکن معنوی ----- ۱۳۴
- مبحث اول - مسئولیت کیفری ----- ۱۳۵
- گفتار اول - سیر تاریخی مسئولیت کیفری ----- ۱۳۵
- گفتار دوم - ماهیت مسئولیت کیفری ----- ۱۳۸
- الف) اهلیت مادی ----- ۱۳۸
- ب) اهلیت جزایی ----- ۱۳۹
- ج) تحمیل شدن تبعات کیفری ----- ۱۴۱
- مبحث دوم - تطبیق و مقارنه در جرایم غیر عمدی ----- ۱۴۲
- گفتار اول - ادله فقهی عوامل رافع مسئولیت کیفری ----- ۱۴۵

- الف) نخستین حدیث رفع ----- ۱۴۵
- ب) دومین حدیث رفع ----- ۱۴۵
- ۱) متعلق حکم ----- ۱۴۶
- ۲) مشمول حکم ----- ۱۴۷
- ۳) موارد اجرای حکم ----- ۱۴۸
- گفتار دوم - علل تام رافع مسئولیت کیفری ----- ۱۵۱
- الف) کودکی ----- ۱۵۱
- ۱) معافیت کودک در فقه اسلامی ----- ۱۵۱
- ۲) معافیت کودک در حقوق موضوعه ----- ۱۵۵
- ب) جنون ----- ۱۵۶
- ۱) معافیت مجنون در آراء معتقدین تاریخ ----- ۱۵۷
- ۲) معافیت مجنون در فقه اسلامی ----- ۱۵۸
- ۳) معافیت مجنون در حقوق موضوعه ----- ۱۶۰
- ۱-۳- دایره شمول جنون ----- ۱۶۰
- ۲-۳- انواع و درجات جنون ----- ۱۶۱
- ۳-۳- حدوٲ جنون در مراحل مختلف پدیده مجرمانه ----- ۱۶۳
- ۴-۳- تادیب مجنون ----- ۱۶۵
- ۵-۳- اعزام مجرم مجنون به تیمارستان مجرمین ----- ۱۶۷
- ۶-۳ مسئولیت مدنی مجنون ----- ۱۶۸
- ج) اجبار ----- ۱۶۹
- ۱) معافیت مجبور در فقه اسلامی ----- ۱۷۰
- ۲) معافیت مجبور در حقوق موضوعه ----- ۱۷۱
- ۳- معافیت شخص مجبور در حقوق بین الملل کیفری ----- ۱۷۴
- گفتار سوم - علل نسبی رافع مسئولیت کیفری ----- ۱۷۴
- الف) مستی ----- ۱۷۴
- ۱- معافیت مستی در فقه اسلامی ----- ۱۷۵

- ۲- معافیت مستی در حقوق موضوعه ----- ۱۷۷
- ب) خواب و بیهوشی ----- ۱۷۹
- ۱- معافیت نائم در فقه اسلامی ----- ۱۷۹
- ۲- معافیت نائم در حقوق موضوعه ----- ۱۸۰
- ج) اشتباه ----- ۱۸۳
- ۱- انواع اشتباهات قانونی ----- ۱۸۳
- ۱- ۱- اشتباه حکمی ----- ۱۸۳
- ۲- ۱- اشتباه در موضوع ----- ۱۸۴
- ۲- جعل و اشتباه در فقه اسلامی ----- ۱۸۵
- ۳- جعل و اشتباه در حقوق موضوعه ----- ۱۸۶
- ۱- ۳- اشتباه موضوعی در جرایم عمدی ----- ۱۸۷
- ۲- ۳- اشتباه موضوعی در جرایم غیر عمدی ----- ۱۸۸
- ۳- ۳- مسئولیت مدنی در زمینه اشتباه حکمی و موضوعی ----- ۱۸۹
- د) اکراه ----- ۱۸۹
- ۱- انواع اکراه ----- ۱۸۹
- ۲- شرایط اکراه ----- ۱۹۰
- ۳- معافیت اکراه شونده در حقوق موضوعه ----- ۱۹۲
- نتیجه ----- ۱۹۵
- فهرست منابع ----- ۱۹۸
- ۱) منابع عربی ----- ۱۹۸
- ۲) منابع فارسی ----- ۲۰۲
- الف) کتب ----- ۲۰۲
- ب) مقالات ----- ۲۱۰
- چکیده به زبان انگلیسی ----- ۲۱۲

۱ - بیان مساله

هر جرم به طور معمول، از سه رکن اساسی تشکیل شده است؛ الف) رکن قانونی ب) رکن مادی ج) رکن معنوی.

اگر ما بخواهیم فعل یا ترک فعل یک شخص را جرم بنامیم، باید ابتدا در قانون، این فعل یا ترک فعل جرم محسوب شده باشد (رکن قانونی). از سوی دیگر، باید فعل یا ترک فعل در خارج ظهور و بروز پیدا کرده باشد (رکن مادی). و همچنین مجرم باید با خواست قصد مجرمانه یا یک خطای جزایی؛ مرتکب فعل یا ترک فعل شده باشد. با توجه به تقسیم بندی جرایم به عمدی و غیر عمدی؛ رکن معنوی جرایم عمدی، همان قصد مجرمانه یا سوء نیت میباشد؛ و رکن معنوی جرایم غیر عمدی همان خطای جزایی میباشد.

ما در این رساله سعی بر آن داریم تا یکی از ارکان اساسی جرم را در جرایم عمدی و غیر عمدی مورد بحث و بررسی قرار دهیم.

۲ - سوال اصلی و سوالات فرعی

این تفکر که آیا رکن روانی عنصر لاینفک همه جرایم مستوجب کیفر می باشد یا خیر و متقابلاً این که اهلیت جزایی در تمام موارد لازمه تحقق مسئولیت کیفری است یا می تواند قرینه ای برای وجود و اثبات آن تلقی شود، از جمله محورهای بنیادین این رساله است.

در سایه این دیدگاه سوالات اصلی و پایه ای که به ذهن خطور می کند، عبارت است از:

۱ - جایگاه عنصر روانی «در سازه» تشکیل جرایم چگونه است؟

۲ - پهنای استناد به سوء نیت در شاکله جرایم عمدی چیست؟

۳ - چه مواردی می تواند سبب اصلی تغییر ماهیت جرایم از عمدی به غیر عمدی گردد؟

۴ - مبانی و موارد استثناءات تحمل تبعات جزایی کدام است؟

بدیهی است که اگر بخواهیم به هر کدام از این سوالات پاسخ فراگیر دهیم ناچار به طرح و

پاسخ صدها سوال فرعی و حاشیه ای هستیم به عنوان مثال عوامل موثر در انگیزه، تحلیل روانی

اراده، تبیین جایگاه سوء نیت و شرایط تحقق قصد مجرمانه از ابتدایی ترین پرسش هاست. و

بررسی اهمیت مسئولیت کیفری در جرایم عمدی و غیر عمدی و هم چنین این سوال که عوامل تام و نسبی رافع مسئولیت کیفری شامل چه عناوین و دارای چه آثاری هستند از جمله دیگر سوالات فرعی و در عین حال راهبردی می باشند .

۳ - فرضیه رساله

اگر به طور کلی هدف این رساله را پاسخ گویی به سوالات اصلی مطروحه بدانیم ، اولین مطلبی که به ذهن متبادر می شود به طور خلاصه این خواهد بود که تمام جرایم برای طی روند تکامل و رسیدن به یک مرحله قبح اجتماعی قابل مجازات می بایست دارای رکن روانی کاملی باشند و بالتبع انگیزه و اراده به عنوان بارزترین ابزار تشکیل ، کنترل و به ثمر رسانیدن قصد مجرمانه خواهند توانست از دست آویزهای قانونی برای اثبات نیت شریانه و سوء نیت مورد نظر در جرایم باشند .

البته همیشه ارتکاب عمل به خودی خود ، دلیل وجود عنصر معنوی یا روانی نیست و در مواردی با وجود این که عملی صورت می گیرد ، قانون مرتکب آن را به خاطر فقدان قصد مجرمانه یا فقدان مسئولیت جزایی قابل مجازات نمی داند. مانند احراز فقدان قصد و عمد در جرایم علیه اموال. حال این سوال که آیا برای تحقق عنصر معنوی یا روانی صرفاً وجود اراده ارتکاب فعل و قصد مجرمانه در تمام موارد کفایت میکند و یا این که دخالت عوامل دیگری هم نیازمند این تحقق است ، بحثی است که فی نفسه مثبت و یا رافع این فرضیه خواهد بود.

۴ - اهمیت موضوع

می دانیم که چنانچه در یک نظام قضایی پایه و اساس فکر، مبتنی بر انسانی باشد که آگاه و واجد اراده است و با استقلال کامل عمل می کند ، عدالتی اخلاقی مطرح و در این صورت مجازات عبارت از تعذیب و یا عقوبتی که به خاطر تعرض به نظام اخلاقی و ایجاد اختلال در نظم اجتماعی از طریق ارتکاب جرم به عمل آمده ، خواهد بود؛ در حالی که اگر مبنای اعمال آن سود آوری اجتماعی باشد ؛ وجهه ی عدالت از اخلاقی به سودمندگرایی گرایش پیدا خواهد کرد .

بدیهی است که در این میان جامعه ای موفق خواهد بود که پیرو هر دو اصل احترام به اخلاق و منافع عقلایی و مشروع اهل خود باشد. از این رو سیاست کیفری جدید مبتنی بر ایجاد سیستمی است که بین حقوق جامعه اعم از مجموعه ای از بایسته های اخلاقی و سودآوری فردی به عنوان زیان دیده از جرم و حقوق بزهکار به عنوان یک انسان تعادل برقرار نماید که هم دفاع اجتماعی تضمین و هم حیات و حیثیت بزهکار در قبال عکس العمل جامعه حفظ گردد.

از طرفی توجه به حقوق انسانی نیز در زمینه اجرای کیفر نباید به نحوی باشد که در پناه عواطف انسانی و گذشت های بیش از حد به فردی که به اصول زندگی اجتماعی بی اعتنا بوده و با ایجاد اختلال و بی نظمی اساس و بنیان آن را سست نموده، مساعدت و کمک در مجازات او بشود تا صرفاً در رفاه و با تسهیلات ارفاقی کیفر را تحمل نماید و متقابلاً در مواردی آن قدر توجه به جنبه های تأمین اجتماعی و عدالت و البته ارعاب و باز دارندگی، فزونی یابد که آتش غضب قانونگذار و مجری قانون دامن بسیاری از بی گناهان را در کام خویشتن فرو برد.

با این مقدمه در یک کلام چگونه میتوان اعمال به ظاهر مجرمانه افراد را با یک نظر نگریست در حالی که اهداف، قصود و نیت های ارتکاب هر کدام شاید به طور کلی با همدیگر متفاوت باشد!؟

لذا بررسی عنصر روانی می تواند گامی موثر در راستای اجرای این عدالت توصیفی محسوب گردد.

۵ - سازماندهی پژوهش

همان طور که در ذیل مقدمه اظهار داشتیم در بخش اول این پژوهش با تبیین مقدماتی پیرامون تعریف و انواع پدیده های مجرمانه، علل و انواع واکنش های نظام اجتماعی در مقابل آن و بررسی اجمالی عناصر تشکیل دهنده یک جرم، رشته سخن را در بخش دوم به بیان عنصر معنوی در جرایم عمدی و بررسی انواع و جایگاه اراده و انگیزه و تأثیر آنها در پیکره قصد مجرمانه معطوف میداریم.

بالتبع در گفتارها و مباحث بعدی از همین دیدگاه، جرایم غیر عمدی را از منظر نقد گذرانده و با ذکر انواع آنها در قالب عوامل ذهنی و عینی رافعه مسئولیت کیفری موضوع بخش سوم خویش را رقم خواهیم زد.

۶ - پیشینه تحقیق

از تحقیق های علمی و کارهای پژوهشی دروس مختلف مقاطع تحصیلی کارشناسی و تحصیلات تکمیلی گرفته تا موضوعات دروس سمینار و رساله های آموزشی، تعداد زیادی از آنها بدون نظر به همه جانبه بودن کار انجام داده شده به نقد و بررسی جوانبی خاص از این موضوع عمده پرداخته اند. به عنوان مثال رساله هایی پیرامون بررسی انگیزه و قصد مجرمانه و یا صرفاً بررسی علل رافعه جرم به همت تعدادی از دانشجویان گران قدر قلم خورده اند ولی در هیچ نگاشته و یا کار علمی - پژوهشی خاصی تاکنون ملاحظه نشده است که به صورت تلفیقی فقه و حقوقی و البته با عنایت به موازین حقوق بین المللی و رویه های جدید این چنین موشکافانه به بیان مسأله رکن روانی در جرایم عمدی و غیر عمدی، به انضمام اصول و قواعد و استثنائات آن پرداخته شده باشد.

البته لازم به ذکر است که در بحث رکن معنوی، در زمینه مسائل فقهی، هیچ کتاب یا مقاله ای که به طور مفصل و دقیق به این امر پرداخته باشد، یافت نمی شود. این عنوان در کتب فقهی نیز موجود نمی باشد، و لذا فقها به طور پراکنده در برخی از مباحث خود به این موضوع پرداخته اند، که نیاز به بررسی و کاوش فراوان برای دسترسی به آنها دارد.

۷ - روش تحقیق

تمام مطالب این پژوهش و رساله علمی در ضمن رعایت رسم امانت داری در بیان مطالب، از کتب، رسالات، مقالات و سایر مکتوبات معتبر فقهی و حقوقی فیش برداری و با ذکر منبع اخذ شده در ذیل هر صفحه به صورت پاورقی به نحوی که نظم سخن و سلسله مطالب از هم گسیخته نشود با بیانی ساده و گویا بیان شده است.

اگر بخواهیم مضمونی به موضوع نگاه کنیم منابع استفاده شده بیشتر از حد معقول و معمول تقویم می شود لذا در پایان تنها به ذکر همان کتب و مقالاتی که مستقیم مطالبی از آنها استخراج و یا استنباط شده است کفایت ورزیده ایم .

در پایان ذکر این نکته خالی از لطف نمی باشد ، اگر در همین بادی امر بپذیریم که ارائه کاری عاری از هر گونه عیب ، خارج از توان ماست چرا که مقتضی ذات دانش پژوهشی طی طریق به شیوه خطا و صواب است تا مگردر این میانه از کرانه الطاف شما اساتید گران سنگ توشه ای علمی عائدمان گردد .